

Patryk Tomaszewski

Koła nie tylko do nauki

Koła naukowe odgrywały istotną rolę w rozwoju naukowym studentów, także w okresie międzywojennym. Zdaniem wybitnego badacza nauki prof. Piotra Hübnera kołom przypisywano cele naukowe, wychowawczo-społeczne, samopomocowe i towarzyskie.

W przypadku kół działających na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie wspomniane akcenty poza naukowym rozkładały się bardzo różnie, przede wszystkim zależało to od specyfiki koła, jego liczebności i liderów, jacy w danym okresie nim kierowali.

Koła naukowe zakładali studenci różnych kierunków. Liczba kół i ich wielkość zmieniały się. Działo Koło Medyków USB, Koło Matematyczno-Fizyczne Słuchaczy USB, Koło Chemików Studentów USB, Koło Prawników Studentów USB czy też Koło Filozoficzne Studentów USB. Oddzielne koła naukowe tworzyli studenci pochodzenia żydowskiego. Działo więc Koło Prawników Studentów Żydów USB, Koło Przyrodników Studentów Żydów USB, Koło Studentów Rolników Żydów USB, Stowarzy-

szenie Studentów Medyków Żydów USB, Koło Humanistów Studentów Żydów USB.

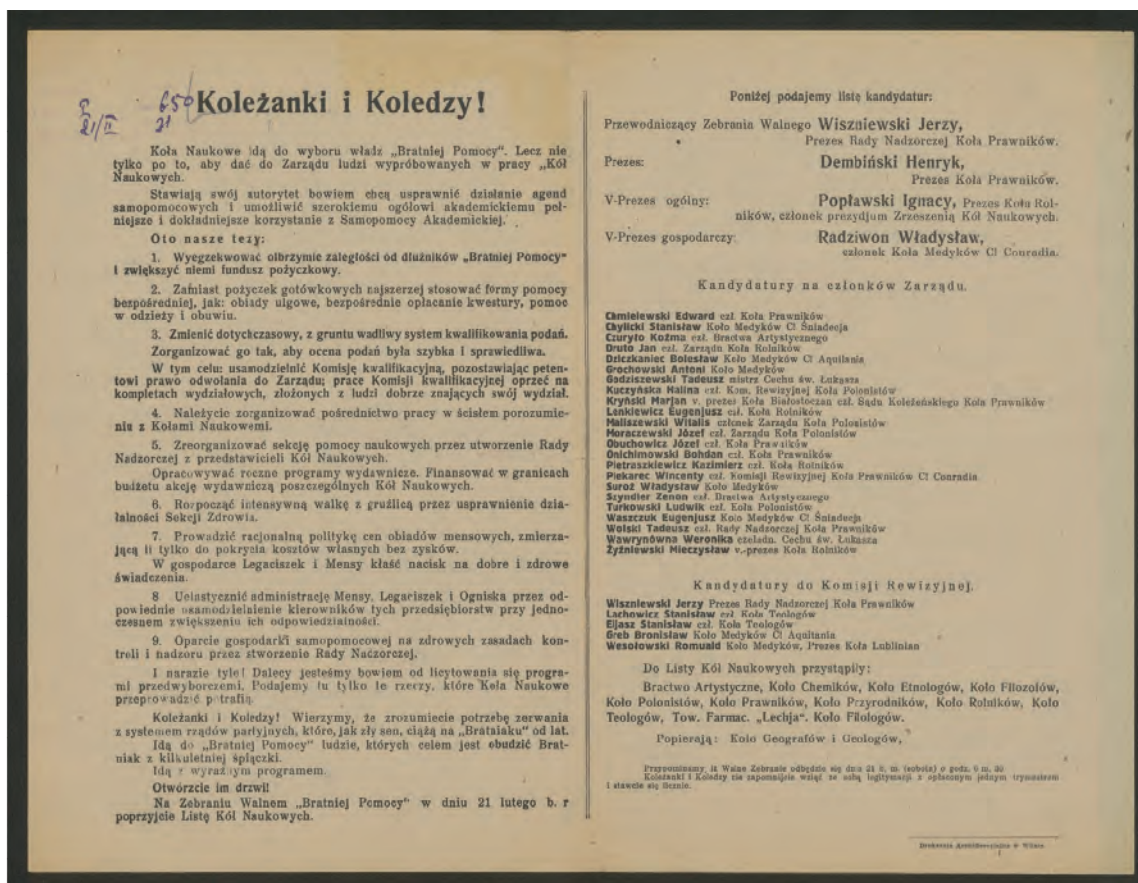
Koła skupiały się przede wszystkim na działalności naukowej, organizowano więc spotkania z referatami naukowymi, ale ponadto wyjazdy naukowe. Koła naukowe miały własne biblioteki i czytelnie, w których znajdowały się przede wszystkim czasopisma branżowe.

Wśród prężnych organizacji o charakterze naukowym warto wspomnieć o działającym w Wilnie Akademickim Towarzystwie Farmaceutycznym „Lechia”. Towarzystwo nawiązywało do powstałego w końcu 1907, bądź w początkach 1908 roku w Dorpacie Stowarzyszenia „Lechicja”. Zrzeszało ono polskich studentów farmacji. Gdy działało w Wilnie, miało własną bibliotekę składającą się z 1200 woluminów, a także pracownię analityczną z mikroskopem. Towarzystwo było organizacją naukowo-samopomocową. Współpracowało z Polskim Powszechnym Związkiem Farmaceutycznym oraz Związkiem Zawodowym Farmaceutów Pracowników. Prezes Towarzystwa w roku akademickim 1932/1933 Witold Saski po latach wspominał:

Szopka Akademicka Wydziału Sztuk Pięknych USB, lata 1925–1926.

Fot. Zbiory Specjalne BU UMK

Ulotka studencka

„[...] należałem także do wyłącznie farmaceutycznego stowarzyszenia akademickiego «Lechia» na ul. Bakszta. Nasz lokal był bardzo wygodny – trzy duże pokoje z parkiem, z którego dwa, połączone szerokimi, rozsuwanymi drzwiami, służyły zazwyczaj jako sala taneczna, i trzeci jako bar, biblioteka i sala na zebrania Lechitów. Lokal uzupełniała obszerna weranda oraz mały pokój z kuchnią zajmowany przez dwie lub trzy koleżanki opiekunki całoci. Poza tańcami i popijaniem zbieraliśmy się często, by dyskutować na różnorodne tematy po każdym z referatów wygłoszonych przez członków stowarzyszenia. Grono kolegów, [...] opracowało skrypty z farmakognozji i inne, bardzo cenne z uwagi na brak w tym czasie podręczników w języku polskim”.

Bardzo interesującą organizacją o charakterze naukowym był Akademicki Związek Korporacyjny „Collegium Leonardi da Vinci”. Nawiązywał on swą nazwą, a także programem działania do średnio-wiecznych kolegiów akademickich o profilu artystycznym. Istotne jest jednak to, że Collegium nie powstało z inicjatywy studentów artystów – zostało założone przez prawników. Collegium rozpoczęło działalność 6 grudnia 1932 roku. Inicjatorem jego powstania był wybitny teoretyk samorządu euro-

Poniżej podajemy listę kandydatur:

Przewodniczący Zebrania Walnego **Wisniewski Jerzy**,
Prezes Rady Nadzorczej Kola Prawników.

Prezes: **Dembński Henryk**,
Prezes Kola Prawników.

V-Prezes ogólny: **Popławski Ignacy**, Prezes Kola Rolników, członek prezydium Zrzeszenia Kół Naukowych.

V-Prezes gospodarczy: **Radziwon Władysław**,
członek Kola Medyków Ci Conradia.

Kandydatury na członków Zarządu.

Chmielewski Edward czł. Kola Prawników
Cylich Stanisław Kolo Medyków Ci Saladeja
Curylo Kozma czł. Bractwa Artystycznego
Druto Jan czł. Zarządu Kola Rolników
Drickaniewicz Bolesław Kolo Medyków Ci Aquilana
Gonchowski Antoni Kolo Medyków
Gadziński Tadeusz mistrz Cechu św. Łukasza
Kuczyński Halina czł. Kom. Rewizyjnej Kola Polonistów
Kryński Marian v. prezes Kola Biadłoczan czł. Sądu Koleżeńskiego Kola Prawników
Lenkiewicz Eugeniusz czł. Kola Rolników
Maliszewski Władysław członek Zarządu Kola Polonistów
Morawski Józef czł. Zarządu Kola Polonistów
Ouchowicz Józef czł. Kola Prawników
Onichimowski Bohdan czł. Kola Prawników
Pietrasiewicz Kazimierz czł. Kola Rolników
Piekarczyk Wincenty czł. Komisji Rewizyjnej Kola Prawników Ci Conradia
Suroż Władysław Kolo Medyków
Szyndler Zenon czł. Bractwa Artystycznego
Tarkowski Ludwik czł. Kola Polonistów
Waszczyk Eugeniusz Kolo Medyków Ci Saladeja
Wolski Tadeusz czł. Rady Nadzorczej Kola Prawników
Wawrynówna Weronika etelada. Cechu św. Łukasza
Żyżewski Mieczysław v. prezes Kola Rolników

Kandydatury do Komisji Rewizyjnej.

Wisniewski Jerzy Prezes Rady Nadzorczej Kola Prawników
Lachowicz Stanisław czł. Kola Teologów
Ejzaj Stanisław czł. Kola Teologów
Greb Bronisław Kolo Medyków Ci Aquilana
Wesołowski Romuald Kolo Medyków, Prezes Kola Lublinian

Do Listy Kół Naukowych przystąpiły:

Bractwo Artystyczne, Kolo Chemików, Kolo Etnologów, Kolo Filozofów,
Kolo Polonistów, Kolo Prawników, Kolo Przyrodników, Kolo Rolników, Kolo Teologów, Tow. Farmac. „Lechia”, Kolo Filologów.

Popierają: Kolo Geografów i Geologów,

Przygotowany w Walnym Zebraniu odbędzie się dnia 21 X, w (sobota) o godz. 9 m. 30
Koleżanki i Koledzy nie zapomnieją wziąć ze sobą legitymacji z opłaconym polskim trykotem
i statutu sw. Bractwa.

Drzewina Akademicka w Wilnie.

pejskiego, prawnik prof. Jerzy Panejko. W paragrafie 3 statutu zapisano, że „«Collegium Leonardi da Vinci» jest ideowo-wychowawczym i naukowym związkiem apolitycznym. Celem jego jest wyrabianie i utrwalanie kultury duchowej przez wykształcenie ich indywidualności w poszczególnych dziedzinach nauki, kultury i życia ludzkiego”. Swoje zasady Collegium opierało na etyce chrześcijańskiej, braterstwie członków, równości i godności człowieka bez względu na pochodzenie i stanowisko, a także obowiązkowości w postępowaniu. W 1937 roku na łamach pisma „Trakt Batorego” tak charakteryzowano organizację: [...] jest organizacją par excellence skupiającą w swych ramach jednostki o różnych przekonaniach politycznych, społecznych i ideowych., o różnych zapatrywaniach i poglądach. Członkami Collegium są studenci niemal wszystkich wydziałów, którzy pragną poznać myśl ludzką bez względu na miejsce i czas jej powstania, rozstrzygnąć zagadnienia ogólnoludzkie, interesujące ze względu na swoją treść, formę, znaczenie na ukształtowanie się poglądów i zasad w przestrzeni dziejów”.

Na Wydziale Sztuk Pięknych działał Cech św. Łukasza w Wilnie, Stowarzyszenie Młodzieży Akademickiej Wydziału Sztuk Pięknych USB. Nazwa

organizacji także nawiązywała do średniowiecznych wzorców cechowych. Inicjatywa jej założenia wyszła od młodych malarzy, rzeźbiarzy i grafików, którzy mieli na celu poprawienie wzajemnej współpracy ze sobą oraz – co niezmiernie ważne – przedstawienie, jak pisali, „idei polskiej formy plastycznej”. W naczelnym miejscu statutu zapisano: „Kochają ojczyznę nie słowem, a czynem, przez pracę na polu sztuki narodowej”. Cech św. Łukasza chciał czerpać przede wszystkim ze wzorców rodzimych, choćby sztuki ludowej, nie zamykał się jednak i jego członkowie obserwowali, co dzieje się w świecie artystów plastyków na zachodzie Europy. Zakładali „tworzenie rzeczy oryginalnych”, ale w oparciu o rodzime wzorce. W pracach Cechu żywo uczestniczył artysta malarz Stanisław Matusiak, kuratorem (opiekunem naukowym) do grudnia 1929 r. był prof. architektury Juliusz Kłos, a po jego rezygnacji filolog klasyczny, znawca teatru antycznego prof. Stefan Srebrny. W Cechu św. Łukasza, podobnie jak w cechach średniowiecznych, obowiązywały trzy stopnie członkostwa; I – uczniowie, II – czeladnicy, III – mistrzowie, a ponadto – mistrzowie honorowi. Uczniami byli studenci zaczynający naukę, czeladnikami – studenci trzeciego roku studiów, mistrzami – osoby, które uzyskały dyplom, mistrzem honorowym zaś – osoba zasłużona dla cechu i darzona sympatią członków. Mistrzem honorowym Cechu św. Łukasza był dyrektor teatru eksperymentalnego „Reduta” Juliusz Osterwa, z którym studenci współpracowali.

W Teatrze na Pohulance członkowie stowarzyszenia urządzali wystawy, podczas których można było zobaczyć ich prace. Cech św. Łukasza wydał niestety tylko jeden numer pisma „Nasza Forma”.

Zważywszy na plejadę znanych osób należących do koła historyków, warto także jemu poświęcić trochę uwagi. Koło Historyków Słuchaczy USB działało przy Wydziale Humanistycznym, a właściwą działalność rozpoczęło w roku akademickim 1922/1923. Inicjatorem jego założenia był badacz Wielkiego Księstwa Litewskiego prof. Stanisław Kościółkowski, o którym późniejszy pisarz Antoni Gołubiew (autor czterotomowej epopei, powieści historycznej *Bolesław Chrobry*, opowiadającej o narodzinach i pierwszych latach istnienia państwa polskiego) pisał, że wychowywał poprzez uczenie, uczył zaś, wychowując. Stanisław Kościółkowski był wychowawcą wielu działaczy Koła Historyków, w tym prezesów pisarza Lecha Beynara (znanego szerzej jako Paweł Jasienica) czy Marii Bohdanowiczówny (Maria Puciatowa z domu Bohdanowicz, żyjąca w latach 1901–1982, po wojnie w latach 1955–1973 pełniła funkcję dyrektorki Biblioteki Uniwersyteckiej UMK). Wśród działaczy Koła znalazł się późniejszy wykładowca historii na UMK prof. Leonid Żytkowicz (1900–1991). Szukając wileńskich tradycji UMK, nie sposób nie wspomnieć o Kole Etnologów Studentów USB. Etnologię można było w Wilnie studiować od 1924 r. Wówczas to powstała pracownia, przekształcona następnie w roku

Studenci filologii polskiej USB, 1922 r. (fot. J. Kłos).

Fot. Zbiory Specjalne BU UMK

1927 w Katedrę Etnologii. Wśród osób należących do Koła znalazła się Maria Znamierowska-Prüffero-wa (1898–1990) – etnografka, prof. UMK, twórczyni i wieloletnia dyrektor Muzeum Etnograficznego w Toruniu, działaczka Polskiego Towarzystwa Ludo-znawczego.

Bez wątpienia jednym z najbardziej znanych kół naukowych było Koło Polonistów Słuchaczy USB. Jak wspominała jedna z założycielek i wiceprezeska w pierwszym zarządzie Koła Helena Obiezerska: „Tymczasem na uniwersytecie na życzenie naszego profesora Pigionia zorganizowało się Kółko Polonistyczne. Na początku zgłosiło się nas tylko dziesięć samych dziewcząt i pod inspiracją profesora pogłębiałyśmy swoją wiedzę o Młodej Polsce”. Początków Koła można jednak szukać trochę wcześniej – w czerwcu 1921 r. grupa polonistów wraz z prof. Stanisławem Pigionem odbyła wycieczkę w rodzinne strony Adama Mickiewicza. Wówczas powstała inicjatywa założenia Koła. Faktycznie pierwszym kuratorem Koła był prof. historii literatury polskiej Stanisław Pigoń. Celem stowarzyszenia było pogłębianie wiedzy z zakresu języka i literatury polskiej, a także utrzymanie stałej łączności z polskim i zagranicznym ruchem literackim. Przy Kole działała Sekcja Twórczości Oryginalnej. Działalność Sekcji polegała przede wszystkim na czytaniu utworów własnych jej członków w celu poddania ich krytycznej ocenie obecnych. Utwory prezentowano na herbatkach towarzyskich Koła. Wspólnym nakładem Akademickiego Klubu Włóczęgów Wileńskich (o Klubie w kolejnym odcinku cyklu) oraz Sekcji Twórczości Oryginalnej w 1928 roku wydano tomik poezji *Sto. Poezja Władysława Arcimowicza, Teodora Bujnickiego, Kazimierza Hałaburdy, Wacława Korabiewicza, Zygmunta Lundisza, Stefana Sosnowskiego*. Sekcja organizowała wieczory poetyckie. O jednym z nich pisał późniejszy pisarz i członek Komitetu Centralnego PZPR Jerzy Putrament: „Któregoś dnia poszliśmy ze Szrederem¹ na zebranie Sekcji Twórczości Oryginalnej. Czytał tam swoje wiersze oczywiście Bujnicki, w tym roku uznany «książę» poetów USB, tudzież paru nowych. Jeden miał jajowatą głowę, mały, zgrabny, choć zadarty nos, kpiące oczy. To był ten, którego spotkałem w czasie napadu na wiec Strońskiego, tzn. Miłosz”².

¹ Leon Szreder (1911–2011) – poeta.

² Podczas odczytu działacza endecji Stanisława Strońskiego naprzeciwko siebie stanęli ówczesny jeszcze zwolennik wszechpolaków Putrament i ich adwersarz Czesław Miłosz.

Czesław Miłosz

PODRÓŻ

*Na moście auto zatrzymamy w cieniu spojrzymy
kłamiwym giętkim rzekę oplączemy rymem
i wśród zielonych pagórków które balladą są
wspomnieniem rozżarzonem zapalimy lont
ciemna przesłoni nas chmura.
Dwory ponad dolinami nawisłe
Ojczyzna tu.
Ach miły to tylko ty.
Kłamstwem są wszelkie wzniesienia na wysokość
pustka nad nami króluje
i pęd ku losom dalekim.*
„Alma Mater Vilenensis”, z. 9, 1930 r.

Jak nadmieniono, także studenci pochodzenia żydowskiego zakładali własne koła naukowe. Jednym z najstarszych kół było założone w 1925 r. Żydowskie Akademickie Koło Farmaceutów USB, które miało charakter samopomocowo-naukowy. W jego statucie zapisano: „Dąży do zjednoczenia żydowskiej młodzieży USB w Wilnie i ma na celu niesienie pomocy naukowej, materialnej, zawodowej swoim członkom [...]”. Biblioteka Koła miała w roku akademickim 1926/1927 tylko 23 książki pochodzące z darowizn, ale prenumerowała wszystkie znaczące czasopisma farmaceutyczne. W roku akademickim 1926/1927 na spotkaniach wygłoszono referaty – prof. nadzwyczajny Jan Muszyński – „Chloropikryna jako środek dezynfekcyjny i dezyntekcyjny”, student Kris – „O nicotiana tabacum i nikotynie słów kilka”.

Działalność naukową poza kołami naukowymi i kolegiami prowadziły także korporacje akademickie oraz organizacje ideowo-wychowawcze.

O kołach naukowych działających przy Wszechnicy Batorowej można pisać bardzo dużo, w tym krótkim szkicu warto stwierdzić, iż koła naukowe od XIX wieku były ważnym elementem systemu samokształcenia i samowychowania studentów. Jak pisał badacz organizacji studenckich, a także autor *Kamieni na Szaniec* Aleksander Kamiński: „przez samokształcenie rozumie się najczęściej proces łączący samouctwo z samowychowaniem, przy czym samouctwo ujawnione jest tak szeroko, aby umożliwiło każdej jednostce dokonanie wyboru wiadomości i umiejętności, które zaspokajają jej dążenia do kształtowania swojej osoby wedle upragnionego modelu”.

Dr Patryk Tomaszewski — adiunkt w Katedrze Myśli Politycznej Wydziału Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie UMK, rzecznik prasowy UMK